

İki Politika, Bir Eleştirel Değerlendirme: Kredi Mi, Gelir Desteği Mi?

Mustafa DURMUŞ¹

Makale Bilgileri

Makale Geçmişi:

Makalenin Yüklendiği Tarih: 10.06.2020

Makalenin Kabul Edildiği Tarih: 20.06.2020

Anahtar Kelimeler: Covid-19, Kredi genişlemesi, Emek destekli politika, Ekonomik kriz,

Makroekonomik Genel Denge Modeli.

<https://doi.org/10.30586/pek.750433>

¹ Prof. Dr., Hacı Bayram Veli Üniversitesi, İİBF, Maliye Bölümü

Öz

Türkiye ekonomisinin Covid-19 öncesinde başlayan krizi salgınla birlikte daha da derinleşti. Öyle ki IMF gibi uluslararası kuruluşlar 2020 yılında ekonominin yüzde 5'e kadar küçülebileceğini öngörüyor. Ülkeden sermaye çıkışlarının artması bir yandan döviz kurunu yükseltirken, diğer yandan da finansal kriz riskini büyütüyor. Salgın sonrasında işsiz sayısının gerçek anlamda 15-16 milyona çıkması ve yoksulluğun artması bekleniyor. Bu yazıda Korona sonrası ekonomik daralma ile ilgili olarak gündeme getirilen iki politika tartışılmaktadır. İlk politika hükümetin kredi genişlemesi yoluyla ekonomiyi canlandırma politikasıdır. Diğeri ise iki akademisyenin yaptığı bir çalışmada yer almaktadır. “Emek gelir destekli kamu politikası” adı verilen bu öneri de asıl olarak ekonomiyi krizden çıkarmaya odaklanmış bir öneridir. Bu önerinin temel zayıflığı ise esas aldığı makro ekonomik genel denge modelidir.

Two Policies, One Critical Assessment: Loan or Income Support?

Abstract

The pre-Covid 19 economic crisis of Turkey has deepened with the epidemic in that international institutions such as IMF foresees that the economy could shrink by 5 % in 2020. Meanwhile as capital outflow increases, it increases the foreign exchange rate as well as the risk of a financial crisis. The real unemployment figures are expected to reach 15-16 million during the epidemic and an increase in poverty is foreseen. In this paper two specific policies which have been put on the agenda regarding the post-Covid economic recession are discussed. The first is the government's economic stimulus policy via credit expansion. The other is covered in a study published by two academics. The latter which is titled as “Labour income supported public policy” is essentially a proposal focused on mitigating the effects of the current economic crisis. The fundamental weakness of this proposal however is the fractures of the so-called Dynamic Stochastic General Equilibrium Model which the study is based on.

Keywords: Covid-19, Credit expansion, Labour supported policy, Economic crisis, Macroeconomic general equilibrium mode

1. Giriş

Merkez Bankası 5 Haziran tarihinde; bünyesindeki 20 milyar liralık reeskont kredisini (yarısını kamu, yarısını da özel bankalar aracılığıyla olmak üzere), “yatırım taahhütlü avans kredisi olarak” seçilmiş sektörlerdeki firmalara 10 yıl vadeye kadar kullandırtma kararı aldı.² Böylece siyasal iktidar son yıllarda (özellikle de salgın sonrasında) iyice kontrolü altına aldığı kredi musluğu aracılığıyla büyük sermaye gruplarını destekleme biçimindeki politikasında kullandığı kamu bankalarının yanı sıra Merkez Bankası’nı da (TCMB) kattı. Bir süredir emisyon hacmini yüzde 55’in üzerinde artıran³ banka bu yeni düzenleme ile özel sektöre uzun vadeli kredi sağlayacaktı.

2. Merkez Bankası’na kanununda olmayan yetki veriliyor

Oysa kredi verme işi (dolayısıyla da kaynak tahsisi) ticari-mevduat bankalarının işidir. Bu haliyle bu düzenleme TCMB Kanununun 56. Maddesine de aykırılık oluşturuyor. Çünkü TCMB sadece istikrar sağlama amaçlı olarak kısa vadeli likidite sağlayabilir. Düzenleme ile ayrıca 2001 yılında TCMB Kanununda yapılan ve bankanın siyasal iktidarlara karşı (kısmen de olsa) bağımsızlığını sağlayan yasal düzenlemeler de etkisiz kılınıyor.

Kredi verme işinin TCMB’ ye taşınmasının, kaynak sıkıntısının hangi boyutlara ulaştığını göstermesi bir yana, seçilmiş sektörler/yatırımlara (dolayısıyla da firmalara) böyle bir kaynağın sağlanacak olması “ahbap-çavuş-akraba kapitalizmi” ve buna uygun bir devlet yapılanmasını yeni bir düzeye taşıyor. Bu durumun burjuvazinin değişik kesimleri arasındaki bir süredir var olan mevcut gerilimi daha da artırması beklenmelidir.

Kısaca (siyasal ve ekonomik beklentilerinin dışında), ekonomiyi krizden çıkartabilmek için siyasal iktidarın elinde para politikaları ve onun araçları olan kurumların kullanılması dışında bir araç kalmamış gibi görünüyor. Bu nedenle de (enflasyonu ve dolarizasyonu körüklemek pahasına da olsa) iktidar bu yolu sonuna kadar sürdürecektir.

Nitekim Korona salgınından bu yana bu yönde 252 milyar liralık bir desteğin verildiği ileri sürülmüştü⁴. Bu destek paketinin içeriğine bakıldığında ise; 5,5 milyon kişiye (bir seferlik

² TCMB, Yatırım Taahhütlü Avans Kredisi Kullandırılmasına İlişkin Basın Duyurusu(05 Haziran 2020, Sayı: 2020-32).

³ <http://www.mahfiegilmez.com/2020/04/merkez-bankas-para-basiyor> (21 Nisan 2020).

⁴ <https://www.trthaber.com/haber/ekonomi/bakan-albayrak-destek-tutari-bugun-itibariyle-252-milyar-lirayi-asti> (20 Mayıs 2020).

olmak üzere), kişi başına 1.000 liralık bir desteğin ve ayrıca 4 milyona yakın işçiye de kısmi çalışma ödeneğinin dışında, bu desteğin yüzde 80’inin kredilerden oluştuğu görülmektedir.

Böyle bir politikanın, krizi ötelemekten başka bir işe yaramadığı, mevcut borçluları daha da borçlandırdığı ve sonuçta çok daha büyük bir finansal krize neden olabildiği bazı ülkelerin deneyimlerinden biliniyor⁵.

Korona salgını sonrasında ortaya çıkan ekonomik tahribatı asgaride tutmanın ve ekonomiyi canlandırmanın başka bir yolu ya da yolları yok mudur?

Kapitalist sistemin kendi işleyişi içinde, iktidarların başvurdukları bir yol daha var: Maliye politikaları. Türkiye’de de siyasal iktidar yaptığı kamu harcamaları, almaktan vazgeçtiği onlarca milyar liralık vergi gelirleri ve bunun yol açtığı bütçe açıklarıyla bunu bir süredir yapıyor. Diğer yandan bu yol da bütçe açıklarını ve borç stoklarını artırarak, monetizasyonla sonuçlanabilecek bir kamu maliyesi krizinin önünü açmaktadır.

3. Emek geliri destekli kısmi maliye politikası

Yakınlarda bu ikinci yolun emek soslu bir versiyonu “emek geliri destekli genişleme modeli” adı altında Türkiye’de iki akademisyen iktisatçı tarafından önerildi. Ebru Voyvoda ve Erinç Yeldan, kamuoyu ile paylaştıkları çalışmaları⁶ ile Türkiye ekonomisinin salgın sonrasında karşılaşılabileceği büyük daralmanın ve işsizliğin sırasıyla; hane halkına verilecek sürekli bir gelir transferi desteği ile kamu tüketim harcamalarında artış sağlanarak ve KOBİ’lere destek verilerek azaltılabileceğini, ekonominin kısmen de toparlanabileceğini ileri sürüyor.

Yani yazarlar krizden çıkışta emek geliri destekli bir “kısmi” maliye politikası öneriyorlar (kısmi diyoruz zira modelde vergi politikasına yer verilmiyor, müdahale sadece kamu harcamalarıyla sınırlı tutuluyor).

⁵ Marco Bonomo, Ricardo Brito, Bruno Martins, “Macroeconomic and Financial Consequences of the After Crisis Government-Driven Credit Expansion in Brazil”, Banco Central do Brasil Working Paper Series 378, (December 2014).

⁶ Ebru Voyvoda ve Erinç Yeldan, “COVID-19 Salgının Türkiye Ekonomisi Üzerine Etkileri ve Politika Alternatiflerinin Makroekonomik Genel Denge Analizi”, (Mayıs 2020). Bu çalışma Tübitak – SOBAG tarafından 1001-Bilimsel ve Teknolojik Araştırma Projelerini Destekleme Programı çerçevesinde duyurulan 120K541 no’lu “COVID-19 ve Toplum: Salgının Sosyal, Beşeri ve Ekonomik Etkileri, Sorunlar ve Çözümler” konulu Proje kapsamında desteklenmektedir.

4. Gelir destekli çıkış programı

Voyvoda ve Yeldan’ın çalışmasının temel bulguları ve önerileri aşağıdaki gibi özetlenebilir: Çalışma COVID19 salgınının Türkiye ekonomisinde yarattığı (ekonomik daralma, gelir kaybı, istihdam, işsizlik, bütçe açığı gibi) olumsuzlukları ve bu etkilere karşı geliştirilebilecek olası kamu politika alternatiflerini incelemeyi amaçlamaktadır. Bu amaçla, “makroekonomik genel denge modellemesi” altında bir simülasyon yapılarak salgın sonrasındaki kapanma ve kısıtlamaların ekonomi üzerindeki etkileri şöyle sıralanmaktadır:

Milli gelir (GSYH) yıllandırılmış olarak yüzde 26,7 küçülürken, toplam istihdam yüzde 22,8 azalacak ve işsizlik yüzde 33,7’ye çıkacaktır. Hane halkı kullanabilir geliri yüzde 26,5; toplam özel tüketim harcama talebi yüzde 23,0; yatırım harcamaları yüzde 66,7; toplam ihracat gelirleri yüzde 27,8; ithalat talebi yüzde 29,5 azalacaktır. Türk lirası reel olarak yüzde 30,5 değer kaybedecek, vergi gelirleri yüzde 48,7 ve kamu tüketim harcamaları yüzde 20 azalacak, merkezi yönetim bütçesi açığı milli gelirin yüzde 12,4’üne çıkacaktır⁷.

Ekonomide böyle bir kötüleşme beklentisinden hareketle, makroekonomik genel denge modeli bir “sosyal laboratuvar gibi kullanılarak” alternatif bir politika paketi tasarlanmaktadır. Bu paketin önceliğini ise hane halkları emek gelirlerinin desteklenmesine yönelik kamu kesiminden doğrudan gelir desteğinin oluşturduğu ileri sürülmektedir.

Söz konusu Emek Gelir Desteği Paketinin teknik unsurları ise şöyle belirlenmektedir: (i) ücretlilerin formel kesim ortalama ücretinin yüzde 50’sine tekabül edecek sürekli bir gelir transferi ile desteklenmesi (ii) küçük ve orta boy şirketlerin ve kendi hesabına çalışan kesimin toplam sermaye gelirinün üçte birine karşılık gelecek ek bir gelir desteği ile desteklenmesi ve (iii) kamunun tüketim harcamalarının yüzde 20 düzeyinde artırılması.

Kısaca çalışmada hanelere ve kendisi için çalışanlara devletten gelir desteği sağlanırken, KOBİ’lerin de desteklenmesi ve kamu tüketim harcamalarının da artırılması öngörülmektedir. Emek Gelir Desteği paketinin mali yükünün 2019 sabit fiyatlarıyla 123,5 milyar lira düzeyinde olması hedeflenmektedir (2019 milli gelirinün yüzde 2,9’u). Buna karşılık bu paketin uygulanması sonucunda özel tüketim harcamalarının çarpan etkisiyle, hane halkları kullanılabilir ücret geliri kayıplarının yüzde 85’inin telafi edileceği; salgının neden olduğu milli gelir kaybının yüzde 60 oranında azaltılacağı (ekonomik küçülmenin yüzde 16 seviyesine

⁷ Voyvoda ve Yeldan, a.g.ç , s. 11.

çekileceği); istihdamın yüzde 25 arttırılabileceği; işsizliğin yarı yarıya azaltılarak işsizlik oranının yüzde 17,1'e düşürüleceği ve bütçe açığının da yüzde 50 oranında azaltılacağı öngörülmektedir⁸.

Bu değerlendirme yazımızın amacının (çalışma için konulan emek ve kullanılan bilimsel bilgiyi taktir ederken) herhangi bir polemik yaratmak değil, tam tersine “emek yanlısı” ve “emek karşıtı” politika önerilerinin birbirine karıştığı günümüzde bu kafa karışıklığını gidermeye çalışmak olduğunun altını çizmek isteriz.

5. Bir Madalyonun İki Yüzü Gibi

Gerek siyasal iktidarın izlediği yol, gerekse de Voyvoda ve Yeldan'ın çalışmalarının önerdiği yol bildik Keynesyen- Neoklasik Sentez reçetelerine dayanmaktadır: KOBİ'lere verilen destekle üretimi desteklerken, asıl olarak özel tüketim harcamaları olmak üzere, tüketim harcamalarını teşvik ederek toplam talebi, böylece de milli geliri ve istihdamı artırmak hedeflenmektedir.

Siyasal iktidar, sürekli düşürdüğü faiz oranı ve genişletilmiş kredilerle yürütülen bir para politikası ve piyasalar üzerinden bu genişlemeyi yaparken, Voyvoda ve Yeldan “gerçekçi gelir ve maliye politikaları” tanımını⁹ altında bunun kısmi maliye politikaları aracılığıyla yapılmasını önermektedir.

Kuşkusuz iki politika önerisinin (ekonomiyi krizden çıkarma dışındaki sonuçları açısından) farklılıkları mevcuttur. Örneğin iktidarınki insanları daha da borçlandırırken, dolayısıyla da daha da yoksul ve bağımlı hale getirirken, Voyvoda ve Yeldan'ınki daha adaletli bir görünüm sergilemektedir. Çünkü insanları daha fazla borca sokmak yerine, onlara bir miktar gelir sağlamayı içermektedir.

Ancak bu farklılık her ikisinin de kapitalist ekonomiyi krizden çıkartmak için ortaya atıldığı gerçeğini ortadan kaldırmıyor. Nitekim Voyvoda ve Yeldan'ın çalışmasının savı (her ne kadar emekçilerin gelirlerini artırarak durumlarını iyileştirme biçiminde getirisi olsa da), asıl olarak Korona salgını sonrasında iyice kötüleşen ekonomiyi bu durumdan çıkartmak yönündedir.

6. Ücret sürümlü büyüme

⁸ Agç. s. 17- 18.

⁹ Agç. s. 4.

Voyvoda ve Yeldan’ın emek gelir destekli programı bizde bir yönüyle Post-Keynesyen çıkışlı “Ücret Sürümlü Büyüme Modelini¹⁰” çağrıştırılmaktadır. Çünkü bu modele göre neo-liberal finansallaşma stratejisi altında ekonomiler kredi büyümesi ile canlandırılırken, bu durum ücretlerin milli gelir içindeki payını düşürmekte, bu da ekonomik büyümeyi yavaşlatmaktadır. Bu modele göre; ücret/gelir artışlarıyla desteklenen bir büyüme stratejisi hem gelir bölüşümü eşitsizliğini azaltır, hem de ekonomik büyümeyi hızlandırır. Çünkü hane halklarının çoğunluğunun gelir kaynağı ücretlerdir. Ücret ya da gelir desteği ise tüketim harcamalarının artmasına yol açar zira düşük gelirli olanların marjinal tüketim eğilimleri görece olarak yüksektir. Bu nedenle de toplam talep ve büyüme açısından gelir bölüşümü eşitsizliği kötü bir durumdur. Bunu yumuşatacak ücret artışları ekonomik canlanmayı hızlandırır.

7. Daha fazla tüketim daha fazla ekolojik tahribata neden olur

Diğer taraftan daha fazla tüketimin daha fazla ekolojik tahribat anlamına geldiği de bilinen bir gerçektir. Bu nedenle de kaynağı, kredi artışı ya da ücret/gelir artışı hangi biçimde olursa olsun, hedefi tüketimi körüklemek olan bir ekonomik toparlanma ya da büyüme stratejisi doğa ile uyumlu değildir.

Kaldı ki ücret sürümlü stratejinin savunucuları böyle bir stratejinin ancak küresel düzeyde uygulanması halinde ekonomik istikrarın sağlanması konusunda başarılı olabileceğinin önemine vurgu yapmaktadırlar. Ayrıca bu stratejinin kısa vadede değil, ancak orta vadede borca dayalı olmayan gerçek bir tüketim harcaması artışı sağlayabileceğinin; bu model altında tam istihdamın sağlanabilmesi için buna uygun para ve maliye politikalarının da uygulanması gerektiğinin; ekolojik tahribatın azaltılabilmesi için çalışma saatlerinin düşürülmesi ve kirlilik yaratan faaliyetlerin vergilendirilerek caydırılması gerekliliğinin altını çizmektedirler¹¹.

Oysa Voyvoda ve Yeldan’ın önerisi sadece gelir desteğinin özel tüketim harcamalarını genişletici etkisi ve sağlayacağı çarpan etkisiyle ortaya çıkacak toparlanma, gelir ve istihdam artışıyla sınırlıdır. Önerileri (her ne kadar sorunun hem talep, hem de arz yönlü olduğunu belirlese de) sonuçta talep yönlü bir büyüme ile ekonomiyi canlandırmaktır. Bunun için de

¹⁰ Engelbert Stockhammer, “Wage-led Growth”, Kington University London, Friedrich Ebert Stiftung, Social Europe (Number 5, April 2015), <https://www.socialeurope.eu/wp-content/uploads/2015/04/RE5-Stockhammer.pdf>.

¹¹ Agm.

devlet devreye sokulmaktadır. Ancak hükümetin politikasından farklı olarak toplam talep artışı daha fazla kredi ile değil, ücret ve gelir artışlarıyla gerçekleştirilmek istenmektedir.

8. Toptancı ve indirgemeci bir yaklaşım

Talep artışı üzerinden ekonomiyi büyütmek politikası toptancı bir yaklaşımın yansımasıdır. Çünkü böyle bir analiz kapitalist ekonominin sınıfsal bölünmüşlüğü ve emek sömürsünü ihmal eder, diğer sosyal, siyasal ve ekonomik faktörlere yer verilmez. Böylece tüketim ve yatırım (efektif toplam talep) gibi makro büyüklüklerden işe başlar ve bunlardan gelir ve istihdama ulaşır. Kullandığı çoğaltan harcama artışlarının (talep) milli gelir ve işsizlik üzerindeki etkilerini ölçmeye yarar¹².

Önerilen, (yazarların belirttikleri gibi) sosyal bir laboratuvar ortamında üretilmiş, ancak tartışmalı varsayımlara dayalı, soyut bir makroekonomik genel denge modelidir, dolayısıyla da ekonomide olup biteni tam olarak açıklama konusunda yetersizdir.

9. Sorunlu bir model

“Dinamik Stokastik Genel Denge Modeli” olarak da bilinen böyle modeller, özellikle 2008 Büyük Resesyonu’nu öngörmediği, sonrasındaki cılız toparlanmayı da, uzun depresyonu da açıklayamadığı için eleştirilmektedirler. Nitekim neo-klasik değer teorisini benimseyerek neo-klasik genel denge modelinin tuzağına düşen Keynesyen iktisatçıların birçoğu (tıpkı eski Keynesyenlerin 1970’lerde ekonometriyi reddetmeleri gibi), genel denge modellerini reddettiler¹³.

2008 finansal krizi sonrasında finansal sektörün çok sayıda veçhesi ikinci ve daha sonraki kuşak modellere dâhil edilmeye başladı. Ancak bu çabalar, bu modellerin başta tüketici davranışları olmak üzere sorunlu mikro ekonomik temelleri yüzünden yanlış yönlendirilince, bu yanlışlar sonraki kuşak tüm modellerde tekrarlanmasını önleyemedi.

Makro ekonomik modellerin çoğunluğu (başvurdukları neo-klasik teori, indirgemeci yöntem ve kullandıkları matematiksel dil nedeniyle gerçek dünyayı yansıtmazlar, adeta hayali bir dünyayı tasvir ederler, Tanımlamaları son derece zayıf, hedeflenmiş sistemleri ile olan

¹² Michael Roberts, “The profit-investment nexus: Keynes or Marx?”, Paper to Historical Materialism New York (April 2017), s. 11-12.

¹³ Michael Roberts, The Long Depression, Haymarket Books, 2016, s. 279-280).

bağlantıları da büyük ölçüde de kopuktur. Bu tesadüf değildir. Kapalı devre formalist matematiksel teori ve modellerle farazi ama sıkı indirgemelerin yapılabilmesi istenir¹⁴.

Bu modellerin dayandığı neo-klasik iktisat teorisi ise tam bir çıkmaz içindedir. Bunun nedeni indirgemeci bir teori ve yöntem kullanmasıdır. Bu iktisatçılar indirgemeci düşünce biçimini iktisada uygularken genelde bir “sanki” (as if) modeli uygularlar. Bu model sıkı aksiyomatik varsayımlara dayalıdır ve bu varsayımlardan uyumlu ve tam kesin çıkarımlar yapılır. İşin gerçeği, bu iktisadın temelleri Lucas’ın ve diğer neo-klasiklerin iddia ettikleri gibi sağlam değildir. Üzerine teorilerini ve modellerini inşa ettikleri ideal birey davranışları ile gerçek hayattaki insan davranışları arasında çok büyük bir farklılık söz konusudur¹⁵.

10. Tüketici kral

Voyvoda ve Yeldan’ın uyguladığı modelde de her şey neo-klasik dünyanın kralı olan tüketicilerin tercihleriyle başlarken, toplam talep tüketime indirgenmektedir. Öyle ki gelir desteğinin özel tüketim harcamasını artırması (tüketim harcamasında düşüşü yüzde 78 oranında tersine çevireceği belirtiliyor), bunun da otomatik olarak toplam talebi artırması öngörülürken, KOBİ’lere verilen desteklerle özel yatırım harcamalarındaki daralmanın yüzde 38 oranında azaltılması beklenmektedir.

Oysa ekonomik alandaki kararlar böyle indirgemeci çözümlenmelerle açıklanamayacak kadar karmaşık etkiler altında alınmaktadır. Yani bir kimya laboratuvarında belli kimyasalların kullanılmasının belli sonuçları ortaya çıkarması gibi iktisadi değişkenlerin beklenen sonuçları üretmesi beklenmemelidir. Somut koşullardaki farklılaşmaya bağlı olarak çözümlenme yöntemlerinin de değişmesi gereklidir. Ancak ana akım iktisat teorisi böyle bir esnekliğe sahip değildir.

Uygulanan makro ekonomik model ve ardındaki ana akım iktisat teoriye yapılan eleştirilerin ardından, somut koşullar da hesaba katılarak, çalışmada önerilen stratejinin beklenen sonuçları üretmesinin şu nedenlerden dolayı zor olduğu ileri sürülebilir:

11. Gelir artışı borç ödemesinde kullanılabilir

¹⁴ Lars Pålsson Syll, What is (wrong with) economic theory?, <http://rwer.wordpress.com/2010/12/17/rwer-issue-55-lars-palsson-syll>.

¹⁵ Agm.

(i) Verilen gelir desteği mutlaka harcama ile sonuçlanmak zorunda değildir, aksine gelir artışları mevcut borçların geri ödemesinde kullanılabilir. Yani sağlanan gelir desteklerinin doğrudan tüketim ve yatırım harcamasını artırmasının garantisi yoktur.

Şöyle ki; salgınla birlikte Türkiye’de hem emekçilerin, hem de küçük ve orta halli işletmelerin gelirleri azalırken, borçlarında ciddi artışlar oldu. Bu nedenle de (ikinci bir salgın dalgası beklentisinin yol açtığı belirsizlik ortamında), kamuca sağlanan böyle gelir desteklerinin doğrudan tüketim ve üretime değil de, mevcut borçların geri ödenmesinde kullanılması hayli mümkündür.

Halkın salgın sonrasındaki durumuna gösteren İstanbul Büyükşehir Belediyesi İstanbul İstatistik Ofisi’nce yapılmış olan bir araştırma bu konuda yol gösterici olabilir.

Buna göre, ankete katılan ailelerin yüzde 47,3’ünün düzenli bir geliri yok. Yüzde 92,6’sı borçlanmadan ekstra bir 1,000 liralık harcama yapacak durumda değil. Kredi kartı sahiplerinin yüzde 57’sinden fazlasının bankalara birikmiş borcu var¹⁶. Yani elde edecekleri bir ilave gelir desteğini harcamak ya da kredi kartı borçlarının bir kısmını azaltarak yeniden borçlanmaya gitmek konusunda düşüneceklerdir.

12. Tüketim talebi üretim ile desteklenmek zorunda değil

(ii) Harcamalardaki artışın otomatik olarak üretim ve istihdam artışına neden olacağı kanıtlanmamış bir savdır. Çünkü tüketim harcaması talebindeki artış sadece tüketicinin ne istediğini gösterir, ama üretici bu malları üretmeyebilir. Benzer biçimde kamu harcaması, harcamanın türüne ve finansmanın borçlanma ya da artan oranlı vergilerle finanse edilip edilmeyeceğine göre, bu talep açığını kapatabilir ya da etkisiz kalabilir.

Harcamanın otomatik olarak üretim ve istihdam artışına yol açabileceği tezi zayıf bir tezdır zira; örneğin Türkiye’de olduğu gibi, küçük ve sermaye yapısı zayıf bir işletme banka kredisine bağlı olarak ayakta kalabilir, sipariş alsa da bunu gerçekleştirebilmek için resesyon dönemlerinin tipik özelliği olarak bankalardan işletme kredisi temin edemezse, tüketim harcamasının artması o işletmenin üretimi ve istihdamı artıracığı anlamına gelmez (Voyvoda ve Yeldan’ın önerisi kredi desteği biçimindeki bir parasal genişlemeyi içermiyor).

¹⁶ <https://www.cumhuriyet.com.tr/haber/İbb-istatistik-ofisi-İstanbul-kent-yoksullugu-arastirmasi-sonuclarini-acikladi> (25 Mayıs 2020).

Keza büyük işletmeler de (likidite sıkıntısı çekmeseler dahi), derin ekonomik krizlerde dikkatli davranmaya yönelip, kârsız ya da az kârlı firmalarını kapatma yolunu seçebilirler. Ürünlerine talep olsa dahi böyle davranabilirler. Bankalar bile böyle zamanlarda düzenli müşterilerinin kredi taleplerini geri çevirebilmektedirler.

Yani salgının derinleştirdiği krizde, küçük işletmeler için likidite sorunu, büyükler içinse ekonomiye olan güven eksikliği ve belirsizlikler, tüketim harcamalarındaki artışların üretim ve istihdam artışı ile sonuçlanmasını önleyebilir.

13. Kamu harcamasının türü önemli

(iii) Talep yetersizliğinin kamu harcamalarındaki artış ile kapatılabilmesi ise harcamanın türüne bağlıdır. Bu nedenle de önerilen yüzde 20’lik kamu harcaması artışının ne tür bir harcama olacağı (çalışmada belirtilmemiş) büyük önem arz etmektedir.

Örnek olarak, askeri harcamalar (savaşı ve militarizmi körüklemek dışında) bu konuda en verimsiz harcamalardır, zira teknoloji yoğun olduklarından harcanan lira başına çok az istihdam yaratırlar, hatta ithalatı artırırılar. Diğer taraftan kentsel hizmetlere, yerel alt yapıya, eğitime-okullara, sağlığa, yaşlı, hasta ve çocuk bakımına ve diğer refah hizmetlerine dönük harcamalarındaki artışlar (emek yoğun olma özelliklerinden ötürü) istihdam yaratırlar. İşsizlik yardımı ya da sağlık yardımı gibi transfer harcamaları da bu açıdan oldukça yararlıdır. Bu nedenle de özellikle de salgın sonrasında bu tür harcamalara yönelmek önemlidir.

Voyvoda ve Yeldan’ın önerisinde kamu harcamalarındaki artışın hangi tür harcamalar üzerinden yapılacağı belirtilmemesinin olumsuz politik sonuçları da olabilir. Örneğin yeni bekçi alımları biçiminde ya da bir ihalede olduğu gibi, 1 milyon plastik mermi, biber gazı alımı¹⁷ için yapılan bir kamu cari harcaması talep yönlü olarak ekonomiyi büyütebilir ama bu durum ülkede demokrasi ve sosyal barış için büyük bir tehdit oluşturabilir.

Bu da toptancı bir bakış altında önerilen böyle politikaların politik etkileri ve sonuçlarının ihmal edildiğini ve hedefin mevcut ekonomik krizden çıkışla sınırlı olduğunu göstermektedir.

Ayrıca kamu harcamalarına (ve vergi indirimlerine) kârlılığı teşvik edici mi yoksa caydırıcı mı oldukları yönünden de bakmak gereklidir. Eğer bunlar kârlılığı artırmıyorsa, kısa vadede

¹⁷ Çiğdem Toker, “Enteresan ihaleler”, <https://www.sozcu.com.tr/2020/yazarlar/cigdem-toker/enteresan-ihaleler> (29 Mayıs 2020).

GSYH’yi büyüten bu tür harcama ve vergi indirimlerinin bedeli uzun vadede büyümenin yavaşlaması ve kaçınılmaz olarak tekrar resesyona dönüş olacaktır¹⁸.

Bu bağlamda eğer kamu harcamaları sosyal transferler ve refah harcamaları biçimindeyse, bu durum kârlılığı azaltacaktır, zira bu kapitalist sektör için bir maliyettir ve ekonomiye yeni değer katmaz. Kârlılık azaldığında kapitalist bir büyüme gerçek anlamda sağlanamaz. Bu durum da, kâr ve kârlılık gibi faktörlere ver vermeyen bu modelde yer alan kamu harcamalarının büyüme üzerindeki etkisini tartışmalı hale getirmektedir.

Keza çalışmada kamunun doğrudan yatırım yaparak istihdam yaratması önerilmemekte, özel sektöre verilecek destek ile canlanan ekonomide yaratılacak istihdam ile bu sorunun çözülmesi beklenmektedir. Bu da hem yoksulluk, hem de istihdamın dolaylı da olsa yine kapitalist piyasa ekonomilerinin canlanmasına endekslendiğini göstermektedir.

Oysa bunun (sistem içi dahi olsa) radikal reformcu bir alternatifi ücretsiz nitelikli kamusal hizmetleri daha da artırırken, yurttaşlara koşulsuz olarak verilecek kalıcı bir gelir desteği ve kamu garantili bir kalıcı istihdam programı olabilirdi.

14. Yeniden bölüşüm içermeyen “gerçekçi” bir kamu politikası nasıl olabilir?

(iv) Voyvoda ve Yeldan’ın önerisinin bir diğer çok tartışılacak yanı da ortaya çıkacak 123,5 milyar liralık finansman açığının nereden karşılanacağıdır. Çünkü finansman ihtiyacının karşılanma yolu ya da biçimi sonucu etkilemektedir.

Çalışmada finansman ihtiyacının kamu borçlanması ya da Merkez Bankası kaynaklarının halk için kullanılması anlamına gelebilecek bir “Halk İçin Miktarlı Kolaylaştırma Programı”¹⁹ ile değil, mevcut son derece adaletsiz vergilerle karşılanması önerilmektedir (normalde böyle bir modelde vergi indirimlerine gidilmesi beklenirken, vergi artışları önerilmektedir).

Bu ek finansmanın asıl olarak üretimden, tüketimden sağlanacak vergi gelirleriyle, KDV ve ÖTV artışlarıyla karşılanmasını hedeflenmektedir. Böylece bir tür vatandaşın bir cebinden alıp, diğer cebine koymak gibi bir durum ortaya çıkmaktadır.

¹⁸<https://thenextrecession.wordpress.com/2012/06/13/keynes-the-profits-equation-and-the-marxistmultiplier> (15 December 2016).

¹⁹ Mustafa Durmuş, “Küresel Ekonomik Durgunluktan Çıkış İçin İki Öneri: Kamusal Alt Yapı Yatırım Harcamaları ve Corbynamics”, Yrd. Doç. Dr. Yaşar Methibay’a Armağan, Gazi Kitabevi, Ankara, 2017, s.175-182.

15. Radikal bir artan oranlı servet vergisi ihtiyacı

Böylece yazarların (kısmen de olsa) adil bir bölüşümü de sağlamaya hizmet edebilecek bir servet vergisi önermesi söz konusu değildir. Oysa bir servet vergisi aşağıdaki nedenlerden dolayı Korona salgını sonrasında önerilmelidir:

(a) Eğer ekonominin canlandırılması için kamunun ağırlık koyduğu bir model uygulanacaksa emek üzerinden alınan vergilerin azaltılması gereklidir. Çünkü fiilen emekçilerin üzerindeki hem dolaylı vergiler (KDV, ÖTV), hem gelir vergisi, hem de sosyal güvenlik katkı payı çok yüksektir. Bu olası bir ekonomik canlanmayı da önlemektedir. İktisadi açıdan dahi olsa bu vergilerin azaltılması gereklidir. Ancak bu durumda bir vergi açığı doğacaktır (Öneri bütçe açığını da azaltmayı öngördüğünden, bu açığın kapatılmasında en önemli faktör servet vergisi olabilirdi, servet vergisi bu açığı kapatabilirdi).

Nitekim OECD'nin yeni bir raporu Türkiye'de vergilerin sermaye kesimini desteklerken, emekçileri nasıl ezdiğini gözler önüne sermektedir²⁰. Bu rapora göre, 3 temel vergi ve benzeri mali yük işçilerin ücretlerini azaltıyor: Gelir Vergisi (GV), Sosyal Güvenlik Katkı (SGK) Payları ve Katma Değer Vergisi (KDV). Rapordan, istihdam maliyeti içindeki payları açısından bu 3 verginin OECD genelinde bekâr bir işçinin ücretinin yüzde 40'dan fazlasını (yüzde 41,5) alıp götürdüğü anlaşılmaktadır. Türkiye'de ise bu oran yüzde 43 olarak hesaplanmaktadır. İşçi evli ve 2 çocuklu olduğunda durum daha da değişmekte ve bu yük OECD ortalamasında yüzde 26,4'e gerilerken, Türkiye'de yüzde 37'ini üzerinde gerçekleşmektedir (ortalamadan 11 puana yakın bir sapma mevcut).

Bunun nedeni diğer ülkelerde işçi ailelerine, yaygın bir vergi iadesi ve diğer devlet yardımları verilirken, Türkiye'deki işçilerin sadece asgari geçim indiriminden yararlanabilmesi ve devlet yardımlarının neredeyse hiç olmamasıdır. Üstelik 2016 yılından bu yana bu yük OECD genelinde azalırken, Türkiye'de artmış durumdadır.

(b) Özel tüketim harcamaları artırılmak isteniyorsa servet vergisi gerekli olacaktır. Çünkü Korona ile birlikte hem düşen gelirler, hem de artan belirsizlikler yüzünden tüketim azalırken, harcama yapabilecek kapasiteye sahip birimler tasarrufa yönelmeye başladılar. Yani bu

²⁰OECD, Taxing Wages 2020, OECD Publishing, Paris, <https://doi.org> (May 2020).

dönemde tasarruflar artacaktır. Diğer taraftan tasarruf artınca tüketim azalır, bu da toplam talebi azaltır.

Tasarruf yapabilenlerse sadece üst gelir grupları ve servet zenginleridir. Bu kesimlerin elde edecekleri ilave faiz ve diğer finansal getirilerle servetleri daha da artacaktır. Bu yüzden de yeniden bölüştürücü bir servet vergisiyle bu işlevsiz tasarrufların yoksullara gelir olarak aktarılması, buradan hareketle de tüketimin ve talebin artırılması mümkün olabilir. Bu da hedeflenen ekonomik canlanmaya yardımcı olabilir²¹.

Bu ayrıca adaletli bir politika olacaktır. Kaldı ki bu şekilde şu ana kadar vergi sisteminden asıl faydalananlar hep zenginler olduğundan servet vergisi bu kesimlere sorumluluklarını hatırlatmak için de büyük bir fırsat olabilir.

Servetlerin temerküzü gelir temerküzünden çok daha fazla ve hızlı olduğundan bu verginin artan oranlı olarak alınması ilerici bir işlev görecektir.

(c) Resesyondaki bir ekonomiyi servet vergisiyle vergilendirmek ekonomik canlanmayı önleyici değildir. Böyle bir risk diğer mali konsolidasyon ve kamu harcaması kesintilerinden çok daha az olacaktır. Çünkü belli bir zamanla sınırlı bir servet vergisi geçmişte kazanılmış sermaye gelirlerini vergilendirirken, yeni kazanılacaklar üzerinde her hangi bir caydırıcı etki yaratmayacaktır²².

(d) Kaldı ki servet sadece ekonomik değil sosyal ve politik bir güçtür. Bu nedenle de vergi ile artışının sınırlandırılması son derece demokratik bir taleptir.

16. Sonuç

Siyasal iktidarın yürütmekte olduğu politika ile Voyvoda ve Yeldan'ın önerisi arasında özde büyük bir fark olduğunu ileri sürmek çok zor.

İlki neo-liberal finansallaşmaya uygun olarak ekonomideki canlanmayı daha fazla kredi vermek ve daha fazla borçlandırma ile sağlamak istemektedir. Kuşkusuz kapitalizmde kredilerin üretim ve tüketim makinesinin çarklarını yağlayan önemli bir araç olduğu bilinmektedir. Ancak kredi aynı zamanda borç demektir. Eğer borç anapara ve faizi geri ödemesini yapabilmek için

²¹<https://www.taxresearch.org.uk/Blog/2020/06/03/tax-after-coronavirus-tacs-the-wealthy-arent-keen-on-a-wealth-tax>.

²² Camille Landais, Emmanuel Saez, Gabriel Zucman, “A progressive European wealth tax to fund the European COVID response”, <https://voxeu.org/article/progressive-european-wealth-tax-fund-european-covid-response> (3 April 2020).

yeterince kâr yaratılamazsa bu borçlar kârları eritecektir. Mevcut borçlarını ve faizlerini ödeyebilmek için zayıf firmalar daha fazla borçlanmak durumunda kalacak, böylece borçlar birikmeye başlayacaktır. Bu kısır döngü kriz zamanlarında birçok işletmenin iflasıyla sonuçlanabilecektir. Bu modelin ülkeyi sonuçta götüreceği nokta da budur.

Voyvoda ve Yeldan'ın önerisi ise (emek geliri desteği, gerçekçi kamu politikaları gibi daha emekten yana gibi gözüken kavramlara sahip olsa da), sonuçta toplam talep artışıyla krizdeki ekonomiyi krizden çıkarmaya ya da krizin ekonomik etkilerini azaltmaya dönük olarak önerilen bir yoldur.

Bu önerinin sınıfsal herhangi bir perspektifi olmadığı gibi, “kimin ekonomisi” sorusunu da sormayan, üstelik bu politikanın ortaya çıkardığı finansman ihtiyacını servet vergisi ya da sermaye vergileri gibi sermaye sınıfına yüklemekten çekinen, tam tersine dolaylı ve dolaysız vergiler biçiminde emekçilere yükleyen, statükoyu korumaya yönelik bir öneridir.

Kaynakça

Bonomo Marco, Brito Ricardo, Martins Bruno, “Macroeconomic and Financial Consequences of the After Crisis Government-Driven Credit Expansion in Brazil”, **Banco Central do Brasil Working Paper Series 378** (December 2014).

Durmuş, Mustafa, “Küresel Ekonomik Durgunluktan Çıkış İçin İki Öneri: Kamusal Alt Yapı Yatırım Harcamaları ve Corbynomics”, **Yrd. Doç. Dr. Yaşar Methibay’a Armağan**, Gazi Kitabevi, Ankara, 2017, s.175-182.

<http://www.mahfiegilmez.com/2020/04/merkez-bankas-para-basvor> (21 Nisan 2020).

<https://www.trthaber.com/haber/ekonomi/bakan-albayrak-destek-tutari-bugun-itibariyla-252-milyar-lirayi-asti> (20 Mayıs 2020).

<https://www.cumhuriyet.com.tr/haber/İbb-istatistik-ofisi-İstanbul-kent-yoksullugu-arastirmasi-sonuclarini-acikladi> (25 Mayıs 2020).

<https://thenextrecession.wordpress.com/keynes-the-profits-equation-and-the-marxistmultiplier> (15 December 2016).

<https://www.taxresearch.org.uk/Blog/2020/06/03/tax-after-coronavirus-tacs-the-wealthy-arent-keen-on-a-wealth-tax> (3 June 2020).

Landais, Camille, Saez, Emmanuel, Zucman, Gabriel, “ A progressive European wealth tax to fund the European COVID response”, <https://voxeu.org/article/progressive-european-wealth-tax-fund-european-covid-response> (3 April 2020).

OECD, **Taxing Wages 2020**, OECD Publishing, Paris, <https://doi.org> (May 2020).

Roberts, Michael, “The profit-investment nexus: Keynes or Marx?”, **Paper to Historical Materialism**, New York (April 2017), s. 11-12.

Roberts, Michael, **The Long Depression**, Haymarket Books, 2016, s. 279-280.

Stockhammer, Engelbert, “Wage-led Growth”, Kington University London, Friedrich Ebert Stiftung, Social Europe (Number 5, April 2015), <https://www.socialeurope.eu/wp-content/uploads/2015/04/RE5-Stockhammer.pdf>.

Syll Lars Pålsson, What is (wrong with) economic theory?, <http://rwer.wordpress.com/2010/12/17/rwer-issue-55-lars-palsson-syll>.

TCMB, **Yatırım Taahhütlü Avans Kredisi Kullanılmasına İlişkin Basın Duyurusu** (05 Haziran 2020, Sayı: 2020-32).

Durmuş M. (2020), “İki Politika, Bir Eleştirel Değerlendirme: Kredi Mi, Gelir Desteği Mi?”, Politik Ekonomik Kuram, Cilt 4(1)

Toker, Çiğdem, “Enteresan ihaleler”, <https://www.sozcu.com.tr/2020/yazarlar/cigdem-toker/enteresan-ihaleler> (29 Mayıs 2020).

Voyvoda Ebru ve Yeldan Erinç, **COVID-19 Salgının Türkiye Ekonomisi Üzerine Etkileri ve Politika Alternatiflerinin Makroekonomik Genel Denge Analizi**, (Mayıs 2020).